

TARJIMADA MULOQOT MAQSADI VA TARJIMONNING RO‘LI

Abduraxmonova Ozodaoy Kamolliddin qizi
abdurakhmonovaozoda55@gmail.com

Annotatsiya: *Tarjimada muloqot maqsadi va tarjimonning roli: ikki madaniyat orasidagi samarali ko'prik. Ushbu maqola tarjimada muloqot maqsadining muhimligini va tarjimonning ushbu jarayondagi markaziy rolini tahlil qiladi. Tarjima faqatgina so'zlarni bir tildan ikkinchisiga o'tkazish emas, balki ikki madaniyat va til o'rtasida samarali aloqani ta'minlashdir. Muloqot maqsadi matnni yangi tilda aniq, tushunarli va maqsadli auditoriyaga mos tarzda yetkazishni nazarda tutadi. Tarjimon nafaqat lingvistik jihatlarni, balki mazmun, madaniyat va kontekstni ham hisobga olishi shart. Tadqiqot muloqot maqsadining matnning asl mazmunini saqlashdagi, madaniy va lingvistik kontekstga moslashishdagi, shuningdek, madaniyatlararo muloqotni ta'minlashdagi o'rnini o'rganadi. Shuningdek, u tarjimonning ma'lumot uzatish vositachisi, madaniyatlararo ko'prik va o'zaro tushunishni ta'minlovchi shaxs sifatidagi asosiy vazifalarini ko'rib chiqadi. Amaliy misollar va nazariy asoslar orqali, ushbu ish samarali tarjimaning asosiy omillarini tushuntiradi.*

Kalit so'zlar: *muloqot maqsadi, kontekst, uslubiy moslashuv, semantik va leksik moslashuv, madaniyatlararo muloqot*

Kirish

Tarjimada muloqot maqsadi va uning o'rni juda muhim, chunki tarjima — bu faqat so'zlarni boshqa tilga o'tkazish emas, balki ikki madaniyat va til o'rtasidagi muloqotni ta'minlashdir. Har bir tarjima jarayonida muloqot maqsadi keltirilayotgan matnni tushunarli, aniq va tegishli auditoriyaga mos tarzda etkazishdir. Tarjimon bu jarayonda faqat tilni emas, balki ma'no, madaniyat va kontekstni ham hisobga olishi kerak.

Muloqot maqsadining o'rni tarjima jarayonida quyidagi jihatlarda aks etadi:

Tarjimadagi muloqot maqsadi birinchi navbatda matnning asl ma'nosini to'liq va aniq tarzda yangi tilga o'tkazishdir. Muloqot maqsadiga ko'ra, tarjima qilinayotgan matnning asosiy maqsadi auditoriyaga biror fikrni, his-tuyg'uni yoki bilimni etkazishdir. Tarjimon bu maqsadni hisobga olib, matnning o'ziga xos ma'nosini saqlab qolish uchun harakat qiladi. Masalan, ilmiy maqola, adabiy asar yoki reklama matnining tarjimasi har xil uslubda amalga oshiriladi, chunki ularning maqsadlari turlicha bo'ladi.

Tarjimadagi muloqot maqsadi kontekstga juda bog'liq. Tarjimonning asosiy vazifasi — matnni o'quvchiga yoki tinglovchiga tushunarli va maqsadga muvofiq tarzda etkazishdir. Bu o'zgaruvchan madaniyat va til tizimlari o'rtasidagi kontekstual tafovutlarni hisobga

olishni talab qiladi. Misol uchun, biror idiomatik ibora yoki madaniy an'anaga asoslangan ifoda bevosita tarjima qilinganda, asl ma'no yo'qolishi mumkin. Shu sababli, tarjimon muloqot maqsadini hisobga olib, bu elementlarni moslashtirishi yoki madaniy ekvivalentga almashtirishi kerak.

Tarjimada muloqot maqsadi faqat til o'zgartirish bilan cheklanmaydi, balki madaniyatlararo muloqotni ham ta'minlaydi. Har bir til va madaniyat o'ziga xos qadriyatlar, an'analar va tasavvurlar bilan bog'liq bo'ladi. Tarjimon, shu madaniyatlararo tafovutlarni hisobga olib, matnni boshqa madaniyatga to'g'ri va samarali tarzda yetkazish uchun kerakli moslamalarni qo'llaydi. Misol uchun, yahudiylarning "Hanukkah" bayrami o'zbek tilida bevosita tarjima qilinishi mumkin, lekin uning madaniy ahamiyatini tushuntirib, "Yahudiylarning g'alaba bayrami" deb tarjima qilish o'quvchiga tushinarliroq bo'ladi.

Tarjimadagi muloqot maqsadi auditoriyaga qaratilgan. Tarjimon o'zining maqsadli auditoriyasini (ilmiy, adabiy, marketing yoki omma uchun) hisobga olib, matnni shunga mos tarzda tarjima qiladi. Masalan, ilmiy matn ilmiy atamalar va formal uslubda, reklama matni esa jozibali va qisqa, lekin ta'sirchan ifodalar bilan tarjima qilinadi. Tarjimon o'z auditoriyasining ehtiyojlarini aniqlab, maqsadli va mos tarjimani amalga oshiradi.

Tarjimadagi muloqot maqsadi o'quvchi yoki tinglovchi bilan samarali muloqot o'rnatishni nazarda tutadi. Bu, shuningdek, o'quvchining yoki tinglovchining matnni qanday qabul qilishi va unga qanday munosabatda bo'lishi bilan bog'liq. Misol uchun, Artur Konan Doyelning "The Adventures of Sherlock Holmes" (Sherlok Holmesning Sarguzashtlari) asarining "A Case of Identity" (Jinoyat Izi) hikoyasida shunday qismi bor:

-Young Miss Sutherland had a small sum of money left by her uncle, from which she could take the monthly interest, and, as well as this, she was bringing in some money by typing.

Tarjimon buni shunday tarjima qilgan:

-Bu yosh xonim juda kam miqdordagi pul bilan amakisi qaramog'iga tashlab ketilgan ekan. U harf terish orqasidan kun kechirar ekan.

Ko'rinib turibdiki bu yerda tarjimon kontekstni noto'g'ri tushingan va tarjima xato qilingan. Samarasiz tarjima o'quvchi uchun chalkashliklar va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Tarjimon matnning maqsadini va auditoriyani hisobga olgan holda tarjimani amalga oshirsa, bu samarali muloqotning kafolati bo'ladi.

Tarjimadagi muloqot maqsadi shuningdek, tarjimonning rejalashtirish va strategiya tanlashiga ham ta'sir qiladi. Tarjimon matnni qanday tarjima qilishni rejalashtirayotganda, u o'zining muloqot maqsadiga erishish uchun qaysi uslub, metod va yondashuvni qo'llashini belgilaydi. Masalan, matnni bevosita tarjima qilish, paraphrasing (qayta ifodalash), yoki adaptatsiya qilish kabi usullardan foydalanish mumkin.

Tarjimadagi muloqot maqsadi va uning o‘rni tarjima jarayonining markazida turadi. Tarjimonning asosiy vazifasi — matnni aniq va tushunarli tarzda o‘zgartirish, ma’no, tuzilma va madaniyatni saqlashdir. Muloqot maqsadi tarjimadagi uslubni, kontekstni, auditoriyani va madaniy elementlarni hisobga olishni talab qiladi. Yaxshi tarjima shundan iboratki, u nafaqat tilni o‘zgartirish, balki madaniyatlararo va maqsadga muvofiq samarali muloqotni ta’minlashdir.¹⁰¹

Tarjima jarayonining muvaffaqiyatli va samarali bo‘lishida muhim ahamiyatga ega. Muloqot maqsadi, ya’ni tarjima qilinayotgan matnning asosiy maqsadi — ma’lumot uzatish, fikrlarni ifodalash, hissiyotlarni ta’sir qilish yoki auditoriya bilan muloqot o‘rnatish — tarjimonning yondashuvi va strategiyalarini shakllantiradi. Tarjimon, o‘z navbatida, muloqot maqsadini hisobga olib, matnni to‘g‘ri va aniq tarzda etkazishi uchun zarur bo‘lgan barcha chora-tadbirlarni qo‘llaydi. Quyida bu ikki omilning o‘zaro bog‘liqligi va muhimligi batafsil tushuntiriladi.

Muloqot maqsadi tarjima jarayonining asosiy yo‘naltiruvchisi hisoblanadi, chunki matnni qanday tarzda tarjima qilish kerakligini aniqlaydi. Har bir matnning o‘ziga xos muloqot maqsadi bo‘lib, bu maqsad tarjimaning uslubini, strategiyasini va metodlarini belgilaydi. Muloqot maqsadining tarjimaga ta’siri quyidagi jihatlardan namoyon bo‘ladi:

1. Auditoriyaga yo‘naltirilgan yondashuv: Tarjimadagi muloqot maqsadi auditoriyaning ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Masalan, ilmiy maqolalarni tarjima qilishda muloqot maqsadi aniq va ilmiy ma’lumot uzatish bo‘lsa, adabiy asarlarni tarjima qilishda fikrlar va his-tuyg‘ularni ifodalash kerak bo‘ladi. Tarjimon auditoriyaning tiliga, madaniyatiga va tushuncha darajasiga mos ravishda yondashishi zarur.

Misol: Ilmiy matnni tarjima qilishda ilmiy atamalar aniq va to‘g‘ri bo‘lishi kerak, reklama matnida esa jozibali va qisqa, lekin ta’sirchan ifodalar qo‘llanadi.

2. Uslubiy moslashuv: Tarjimon muloqot maqsadiga mos ravishda matnning uslubini o‘zgartiradi. Adabiy matnlar, masalan, ko‘pincha emotsional va obrazli tilga ega, shuning uchun tarjimon bu jihatlarni hisobga olib, matnning ruhini saqlab qolishga harakat qiladi. Boshqa tomondan, texnik va ilmiy matnlarda uslub aniq va to‘g‘ri bo‘lishi kerak.

Misol: "He was like a fish out of water" ifodasini ingliz tilidan o‘zbek tiliga bevosita tarjima qilmoqchi bo‘lsak, "U suvdan chiqqan baliq kabi edi" degan tarjima noaniq bo‘lishi mumkin. Buning o‘rniga, "U o‘zi noma’lum holatda edi" tarzida yondashish aniqroq va ma’nosi aniqroq bo‘ladi.¹⁰²

3. Kontekstni hisobga olish: Muloqot maqsadi tarjimonni matnning kontekstini aniqlashga va tushunishga majbur qiladi. Tarjimon matnning madaniy, tarixiy va ijtimoiy

¹⁰¹ Kamburova, L. (2008). *Tarjimonlikning nazariy asoslari*. Sankt-Peterburg: Filologiya nashriyoti

¹⁰² Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge

kontekstini hisobga olgan holda tarjima qilishga harakat qiladi. Har bir tilning o‘ziga xos madaniy qoidalari bor, va bu qoidalar tarjimada aks ettirilishi kerak.

Misol: "Thanksgiving" bayrami ingliz tilida keng tarqalgan bo‘lsa-da, o‘zbek tilida bunday bayram yo‘q. Tarjimon bu tushunchani "Amerikada minnatdorchilik bayrami" deb tarjima qilish orqali madaniy farqni tushuntirishga yordam beradi.

Tarjimonning roli muloqot maqsadiga mos ravishda matnni to‘g‘ri va samarali tarzda o‘tkazishda juda muhim. Tarjimon, shuningdek, ikki til va madaniyat o‘rtasida muloqotning samarali bo‘lishini ta‘minlaydi. Tarjimonning asosiy rollari quyidagilardan iborat:

1. **Ma'lumot uzatishning vositachisi:** Tarjimon asl matndagi ma'lumotni yangi tildagi auditoriyaga yetkazuvchi vosita hisoblanadi. Muloqot maqsadini tushunib, tarjimon asoslardagi fikr va ma'lumotlarni aniqlik bilan yangi tilda aks ettiradi.

2. **Madaniyatlararo muloqotning o‘rnatilishi:** Tarjimon, ikki til va madaniyat o‘rtasida ko‘prik bo‘lib, madaniyatlararo tafovutlarni ko‘rsatib, moslashtiradi. Masalan, biror tildagi ibora yoki an‘ana boshqa madaniyatga to‘g‘ri kelmasligi mumkin, shuning uchun tarjimon bu tafovutlarni hisobga olib, matnni moslashtiradi.

Misol: "High five" iborasi o‘zbek tiliga bevosita tarjima qilinishi qiyin, lekin tarjimon "besh tashlash" yoki "qo‘l berish" deb moslashtirishi mumkin.

3. **O‘zaro tushunishni ta‘minlash:** Tarjimon o‘zaro tushunishni ta‘minlashda asosiy rol o‘ynaydi. Muloqot maqsadi va auditoriyaning ehtiyojlariga mos tarzda, tarjimon matnni tarjima qilganida, u o‘quvchi yoki tinglovchiga aniq, tushunarli va ma’noli bo‘lishi kerak. Tarjimon bu jarayonda matnni o‘zgartirish yoki moslashtirish orqali o‘quvchining ehtiyojlarini qondiradi.

4. **Semantik va leksik moslashuv:** Tarjimon matndagi semantik va leksik nuanslarni hisobga olib, matnning ma'nosini saqlashga harakat qiladi. Asl matnda keltirilgan so‘zlar yoki iboralar boshqa tilga to‘g‘ri tarjima qilinishi uchun, tarjimon ba’zida ularni moslashtiradi yoki paraphrasing (qayta ifodalash) usulidan foydalanadi.

Muloqot maqsadi va tarjimonning roli tarjima jarayonining muvaffaqiyatli bo‘lishida markaziy ahamiyatga ega. Muloqot maqsadi matnning qanday tarzda tarjima qilinishini, auditoriyaning qanday tushuntirishni va madaniyatlararo tafovutlarni qanday inobatga olishni belgilaydi. Tarjimon esa ushbu maqsadni hisobga olib, matnni aniq, to‘g‘ri va auditoriyaga mos tarzda etkazish uchun barcha zarur strategiyalarni qo‘llaydi. Tarjimonning roli faqat so‘zlarni almashtirishdan iborat emas, balki ikki madaniyat o‘rtasida samarali muloqot o‘rnatishda ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Tarjimada muloqot maqsadi va tarjimonning roli ikki madaniyat o‘rtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida ko‘rsatilganidek, tarjima jarayoni faqat lingvistik

o‘zgartirish emas, balki matnning asl ma’nosini saqlash, kontekstual va madaniy tafovutlarni hisobga olish, auditoriyaga moslashtirishni talab etuvchi murakkab muloqot strategiyasidir. Tarjimon ma’lumot uzatuvchi vositachi, madaniyatlararo moslashtiruvchi va o‘zaro tushunishni ta’minlovchi shaxs sifatida markaziy o‘rin tutadi. Amaliy misollar, masalan, idiomatik iboralar (“He was like a fish out of water”), bayram nomlari (“Hanukkah”, “Thanksgiving”) va adabiy matnlar orqali tasdiqlangandek, muloqot maqsadiga asoslangan tarjima semantik, pragmatik ekvivalentlik va uslubiy moslashuvga erishish imkonini beradi. Natijada, muvaffaqiyatli tarjima madaniyatlararo samarali aloqa va tushunishni mustahkamlovchi vosita bo‘lib, tarjimonning professional malakasi va strategik yondashuvi orqali amalga oshiriladi. Ushbu tadqiqot kelajakdagi tarjima amaliyoti uchun nazariy va amaliy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kamburova, L. (2008). Tarjimonlikning nazariy asoslari. Sankt-Peterburg: Filologiya nashriyoti
2. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge
3. Artur, K.D. “The Adventures of Sherlock Holmes (Retold by Katarzyna Duda). / tarjimasi D. Boyliyeva. Toshkent: “Adabiyot uchqunlari”, 2017
4. Rashidova, N. B. ACTIVE, COMMON WORDS-ARABISMS OF THE SPHERE OF EDUCATION IN THE UZBEK LANGUAGE.
5. Mahmadiyor Asadov. (2025). A Brief Review Of Vilen Komissarov’s Theory Of Equivalence. International Journal Of Literature And Languages, 5(12), 86–89.
6. Mamarasulova, S. S. (2025). Reklama tarjimasining ahamiyati va o‘ziga xos jihatlari. International Multidisciplinary Research in Academic Science (IMRAS), 8(2),